

Hory, v kterých se české rudy cínové odedávna dobývaly a částečně posud dobývají, nalézají se porůznu v Českém Rudohoří a v jihozápadním jeho výběžku, v horách to tzv. karlovarských, tedy v Rudohoří porůznu v celé téměř jeho délce a vůbec rozsáhlosti, řekněme v Rudohoří ve smyslu širším, kteréž pak geologové dělí na Rudohoří pohraničné, jakožto část hlavní, a na hory Karlovarské, jakožto část vedlejší.

Josef Hrabák (1902)

Horní úřad

Zřízení horního úřadu spadá už do prvních živelných začátků krušnohorského dolování, neboť podle 2. článku horního řádu Štěpána Schlicka, vydaného 2. srpna 1518 pro jáchymovské doly, byl zřízen samostatný horní úřad, zvaný v průběhu dalších let horní hejtmanství, horní úřad, vrchní horní úřad.

Do kompetence báňského úřadu spadaly záležitosti dolování, tj. propůjčování dolových měř, jejich vyměřování a zápisy do horních knih. Horní úřad vedl záznamy o nákladech na doly, výkazy o množství vytěžené rudy i o rozdělování výtěžků, nedoplatků (cupusů) a různých lhůt (fristunků) na jednotlivé důlní podíly, ale i soupisy těžařů a jejich podílů. Další jeho povinností bylo dohlížet na doly a bezpečnost v nich, na hutě a na tavení rud. V neposlední řadě také zajišťoval potřeby pro doly (dřevo, kůže, lůj, potraviny pro horníky aj.) a hutě. Zároveň byl soudním úřadem pro důlní spory a právní záležitosti a odvolacím soudem pro horní spory i jiných míst, pokud se řídily jáchymovským horním řádem.

V blatenském a božídarském revíru platil horní řád od roku 1534, ale Horní Blatná, Boží Dar, Potůčky, Háje, Hřebečná a Ryžovna tehdy patřily k saskému schwarzenberskému panství. Teprve v r. 1547, kdy Ferdinand I. uzavřel smlouvu se saským vévodou Mořicem, připadly k jáchymovskému obvodu.

V krušnohorské oblasti byla v 16. století hejtmanství dvě – jáchymovské a slavkovské. K jáchymovskému patřily Abertamy, Boží Dar, Horní Blatná, Pernink, Hroznětín, osady Mückenberk (Komáří vrch) a Kaff u Goldenhöhe (Zlatý Kopec) a další krušnohorské doly, ale i doly v loketském panství. Pod pravomoc slavkovského hejtmanství spadaly doly u Horního Slavkova, Krásna, Čisté a na panství bečovském. Jak v Jáchymově, tak i ve Slavkově, byl vedle hejtmana i správce, který byl jeho zástupcem.

V čele úřadu a celé obce stál horní hejtman. Ve svých rukou soustřeďoval soudnictví nad úředníky i nad celým městem, jmenoval podřízené úředníky, šichtmistry a důlní. Dalšími úředníky byli perkmistr, přísežní odborníci, výběrčí desátku, huťmistři, rozdělovač, kontrolor a horní písař.

Menší důlní okrsky (revíry) byly spravovány báňskými úřady, v jejichž čele byli hormistři. Byli to buď královští nebo vrchnostenští úředníci, jestliže šlo o vrchnostenický báňský revír. Měli i určitou soudní pravomoc, neboť posuzovali sporné záležitosti a spory směli urovnávat nebo je předkládat k rozhodnutí hejtmanovi.

V 16. století byly v jáchymovské oblasti královské báňské úřady v Jáchymově a dočasně i v Abertamech, Božím Daru, Horní Blatné a několika dalších městech. Vrchnostenický úřad byl např. v Kraslicích. Hormistrovými pomocníky byli přísežní, kteří byli původně vybíráni z členů hornické obce. Poněvadž měli dbát, aby se dolování pokud možno zintenzívnilo, měli dokonale znát poměry. Jejich základní povinností proto bylo prohlédnout čtrnáctidenně každý důl, posoudit každou nově zjištěnou žílu, účastnit se jednání při propůjčkách důlních měř, asistovat při vyplácení mezd, stanovit

hormistr
(dřevoryt K. Tomana)

úkolové mzdy a přezkoumat čtvrtletní vyúčtování. Jelikož však dbali spíše svého prospěchu než zájmu obecného, byl zřízen úřad lezců (Einfahrer), kteří byli přiděleni hejtmanovi a kontrolovali jednání přísežných a hormistrů.

Od poloviny 16. století doly v jáchymovské jurisdikci rychle upadaly, neboť snadno přístupné bohaté povrchové žíly už byly vytěženy a na dolování v hlubších partiích nestačily ani finanční prostředky, ani tehdejší technika. Zdá se, že ani státní správa, kterou vedli osobně nezainteresovaní jedinci, nebyla zcela bez viny. Druhá polovina 16. století byla poznamenána úpadkem většiny dolů a po celé 17. století se udržoval provoz jen na několika málo dolech. Teprve začátkem 18. století se s celkovým rozvojem průmyslu v Čechách projevila snaha povznést dolování i v jáchymovské oblasti. Obnovuje se řada dolů a otvírají se některé nové, opravují se dědičné štoly, odborné komise provádějí prohlídky a vypracovávají se zprávy a posudky, podávají návrhy na povznesení dolů, zavádějí nové stroje, měřiči provádějí měření dolů a kreslí se mapy starých důlních prací i nových dolů. Ale všechny tyto snahy, i když přinesly určité oživení těžby, zdaleka svým výsledkem nedokázaly povznést dolování k někdejšímu lesku.

horní soudce
(dřevoryt K. Tomana)

Vrchnímu hornímu úřadu v Jáchymově podléhaly v 17. a 18. století rovněž montánní úřady horních měst nejen v jáchymovské oblasti, jako byly Boží Dar, Hřebečná, Ryžovna, Potůčky, Háje, Horní Blatná, Abertamy, Pernink a Hroznětín, ale i jinde v Krušných horách. Podřízeny mu byly i kamencárny v Chomutově. V polovině 18. století stanul v čele vrchního horního úřadu správce úřadu, druhým nejvyšším úředníkem se stal desátník, třetím kontrolor hor a desátku, následuje úřední písař, úředník mince, perkmistr horního úřadu v Jáchymově, horní a hutní účetní, přísežný odborník a horní a hutní písař. Pro správu montánních lesů byli jmenováni lesmistr a dva hajní (v Jáchymově a Horní Blatné). Agendu šichtovního úřadu obstarávali horní a desátkový písař. Pruběrské záležitosti příslušely přísežnému pruběři, který měl k ruce ještě pruběrského adjunkta a zkušebního pěchaře. Hutě spravoval huťmistr a hutní zaměstnanec (strážce), zvláštní výběřčí obstarával vybírání daně z nápojů a dohled na hluboké dědičné štoly měl k tomu určený šichtmistr.

Rok 1750 znamenal mezník v reformování správní sféry. Nejprve byly zřízeny dva nové Vrchní horní úřady – v Jáchymově a v Kutné Hoře. V osmdesátých letech 18. století byla vyňata z pravomoci vrchních horních úřadů soudní agenda. Roku 1781 byly zřízeny tři Horní soudy – v Jáchymově, v Kutné Hoře a v Příbrami. Jim bylo roku 1783 podřízeno 14 Substitučních horních soudů v jednotlivých revírech. Např. hornímu soudu v Jáchymově byly podřízeny substitute horních soudů v Abertamech, Božím Daru, Horní Blatné, Perninku a dalších krušnohorských měst, ale např. i v Chomutově, Horním Slavkově, Krásně a Stříbře.

Rostoucí ekonomický význam revírů Jáchymov a Příbram potvrdila reorganizace státní báňské správy. Roku 1814 byl do Příbrami umístěn Vrchní horní úřad, jemuž podléhalo téměř všechno české hornictví, s výjimkou krušnohorského, pro nějž byl zřízen obdobný úřad v Jáchymově. Toto organizační schéma trvalo v podstatě skoro celé století. V padesátých letech 19. stol. byly zrušeny horní soudy a novým horním zákonem upraveny horní záležitosti na celé další století. V roce 1868 byly zrušeny vrchní horní úřady a v Jáchymově nastoupila a bezprostředně navázala na jeho agendu Horní a hutní správa, která vykonávala správu provozních záležitostí. Správní montánní záležitosti vyřizovaly báňská hejtmanství v Praze a ve Vídni a jim podřízené revírní báňské úřady. V základních rysech zůstalo toto správní uspořádání v jáchymovské oblasti skoro až do 50. let 20. století.

Za okupace, po zrušení Ministerstva veřejných prací, byla montánní agenda přenesena na Ministerstvo hospodářství a práce. Po osvobození spravovalo montánní agendu Ministerstvo průmyslu. Na podzim roku 1945 bylo rozhodnuto vytvořit z majetkové podstaty znárodněných důlních podniků 10 nových národních podniků pro Čechy a 4 pro Slovensko. Jáchymovské doly, národní podnik, se sídlem v Jáchymově, byl jedním z nich. Další úprava montánní správy byla provedena v roce 1951, kdy bylo vytvořeno Ministerstvo hutního průmyslu a rudných dolů. Báňské hejtmanství a revírní báňské úřady přetrvaly od sedmdesátých let 19. stol. v podstatě beze změny.

Dnes máme jediný rudný důl (Rožínka), několik černouhelných (Ostrava) a hnědouhelné velkolomy v podkrušnohoří. Ubyly i lomy a ložiska nerudných surovin. Báňských úřadů však máme 11 (2006).